

Bezbjednost djece na internetu i društvenim mrežama

Vodič za roditelje i staratelje

Bezbjednost djece na internetu i društvenim mrežama

Internet je divno mjesto za djecu: da uče, istražuju ideje i kreativno se izražavaju. Internet je također ključan u njihovom društvenom razvoju i pomaže im u jačanju komunikacijskih vještina (na primjer, kada igraju video-igre ili razgovaraju sa drugarima). Međutim, svjesni ste da sve ove aktivnosti često nose i rizike i da nije sve na internetu tako bajno.

Stoga, sasvim je očekivano da, znajući rizike, u nekom trenutku poželite zaštititi drage mališane tako što ćete ih smjestiti u imaginarni balon bez digitalnih sadržaja, barem tokom godina njihovog formiranja, čuvajući ih na taj način od svih nevidljivih prijetnji koje vrebaju.

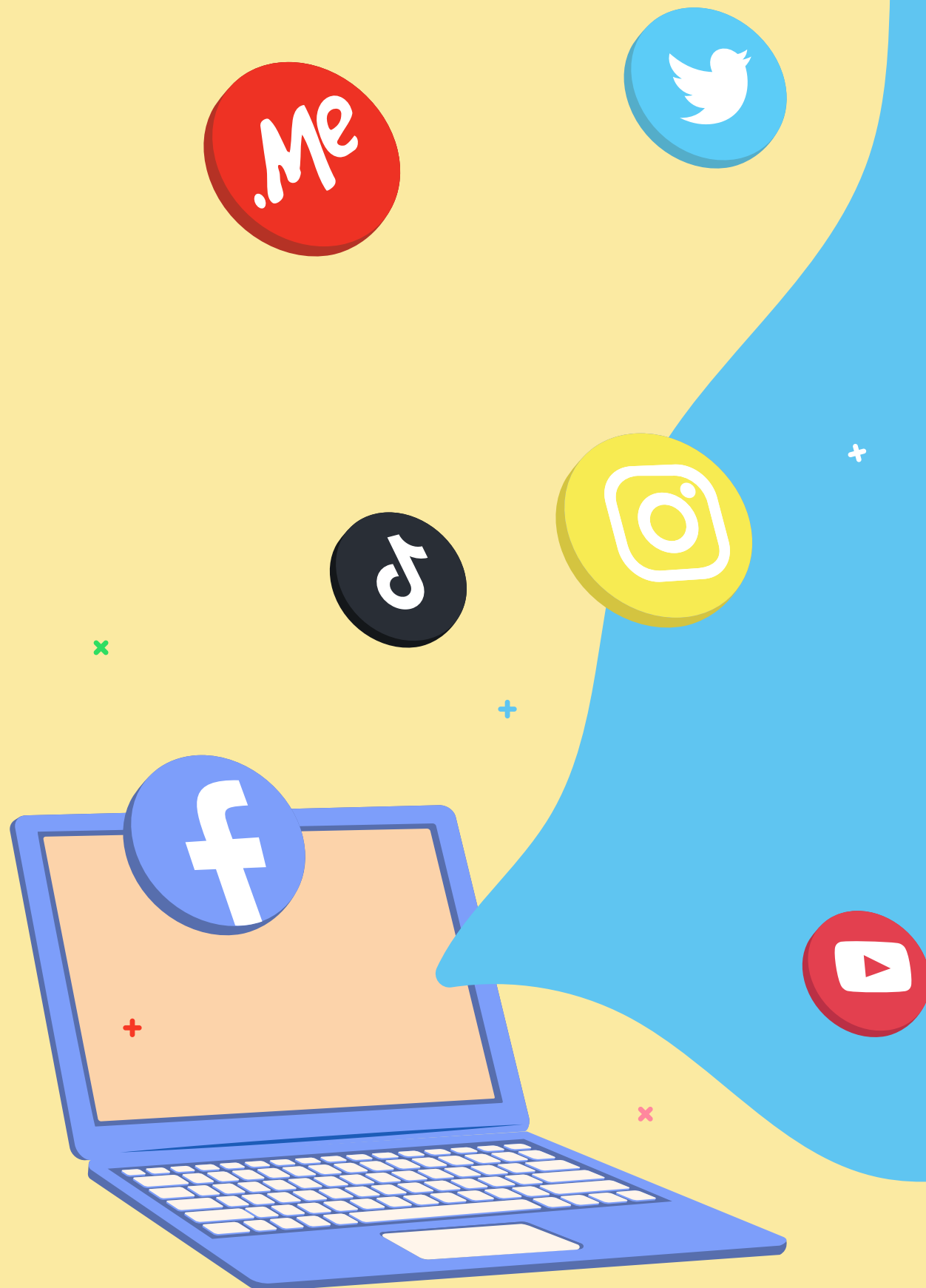
Nažalost, znate i sami da to nije moguće. Svjedoci smo činjenice da je internet utkan u tkivo našeg svakodnevnog života, što ga čini neizbježnim i za djecu, naročito jer je sad već bitan dio i njihovog obrazovanja. Do pete godine klinci su sposobni da lako pristupe internetu. Do trinaeste već imaju pravo da se pridruže platformama društvenih medija. Ovo, naravno, nije i ne mora biti loše.

Internet nudi sjajne alate i za djecu i za odrasle – kako obrazovne veb-stranice (među kojima je i STEM Edukacija) tako i šanse za učenje kodiranja i razvoj ključnih vještina 21. vijeka. Da ne pominjemo detaljne instrukcije za razvijanje različitih hobija (od kaligrafije, preko pletenja do sviranja bilo kog instrumenta koji vam padne na pamet) i čarobnu mogućnost komunikacije sa dragim ljudima u bilo kom trenutku (ma gdje se oni nalazili na planeti). Upravo zato cilj postaje – ne da zabranimo djeci internet, već da ih naučimo kako da ga pravilno i bezbjedno koriste.

U ovom vodiču za bezbjednost djece na internetu naći ćete sve što treba da znate o najpopularnijim društvenim mrežama i načinima komunikacije, načine da osigurate digitalnu bezbjednost djece, savjete za roditeljski nadzor i kontrolu aktivnosti na internetu, odgovore na najčešće postavljena pitanja u vezi sa potencijalnim opasnostima, kao i stvari na koje i vi morate obratiti pažnju, zato što im svojim ponašanjem dajete najbolji primjer.

Bilo da ste roditelji, staratelji, seke i bate ili tetke i teče, znamo da imate mališane u svom životu. Kao što im ne biste dozvolili da sami odu do prodavnice a da ih ne podsjetite da ne razgovaraju sa nepoznatima i da dobro pogledaju na obje strane prije nego pređu ulicu, tako i digitalni svijet ima svoja zdravorazumska bezbjednosna pravila, koja djeca moraju da razumiju i upamte. Upravo zato i jeste bitno da na ovu temu razgovarate sa djecom što ranije i da to radite što češće.

Djecu ne možemo staviti u imaginarni balon, niti ih držati zauvijek dalje od zla koji potencijalno vreba iza digitalnog čoška, ali možemo uraditi sve što je u našoj moći da im pomognemo da izbjegnju sajber nevolje i neprijatnosti.

SADRŽAJ

Pa, odakle početi?	6
1. Koje podatke je u redu ostavljati na internetu, a koje nikako ne treba?	9
1.1. Kao najdublja i najskrivenija tajna, šifra se ne dijeli ni sa kim	9
1.2. Isto važi i za lične podatke	10
1.3. Razgovarajte sa djecom i o onome što dijele u okviru privatnih konverzacija....	10
2. Vajber grupe: Opasnosti i koristi za vaše dijete	11
2.1. Informisanost i zabava kao glavne prednosti Vajber grupa	11
2.2. Negativne strane Vajber grupa.....	12
2.3. Kako roditelji mogu da pomognu?	13
3. Kako i kada upoznati dijete sa društvenim mrežama?	14
3.1. Da li je vaše dijete spremno za društvene mreže?	14
3.1.1. Uzmite u obzir društvene vještine svog djeteta	14
3.1.2. Da li vaše dijete poštuje pravila?	15
3.1.3. Koliko je vaše dijete samouvjereno?	15
3.1.4. Vjerujete li svom djetetu?	15
3.1.5. Jeste li imali razgovor o škakljivim stvarima?	15
3.2. Ok, vaše dijete je spremno za društvene mreže. Šta sada?	16
3.3. Djeca uče tako što nas gledaju.....	17
4. Kako pomoći djeci da budu sigurna na Instagramu?	18
4.1. Kako smanjiti rizike koje nosi Instagram?	18
4.1.1. Razgovarajte sa svojim djetetom	18
4.1.2. Postavite pravila uz dogovor.....	18
4.2. Zaštita koju nudi Instagram	19
5. Profil na TikToku: dozvoliti djetetu da ga napravi ili ne?	20
5.1. I djeca znaju: ako je smiješno i zabavno, na TikToku je.....	20
5.2. Najispravniju odluku možete donijeti tek nakon što sami upoznate TikTok	20
5.3. Djeca će, bez obzira na zabranu, uvijek naći put do sadržaja koji ih zanima....	20
5.3.1. Ograničite pristup nepoznatim osobama.....	21
5.3.2. Blokirajte određene termine za pretragu.....	21
5.3.3. Ograničite vrijeme korištenja aplikacije.....	21
5.4. Nešto ljepša strana TikToka, o kojoj se ne priča tako često.....	22

6. Da li je Tviter bezbjedan za vaše dijete?	23
6.1. Kako funkcioniše Tviter?.....	23
6.2. Šta uraditi ako vam dijete traži dozvolu da napravi nalog?	23
7. Šta možete uraditi da vaše dijete bude bezbjedno dok igra multiplejer onlajn video-igre?	27
7.1. Onlajn sigurnost u svijetu gejminga	27
7.2. Pomognite djetetu da izabere igre sa bezbjednim okruženjem ili da koristi roditeljski nadzor	27
7.3. Onemogućavanje opcije chat i ograničavanje sadržaja	28
7.4. Opcije privatnog pristupa.....	28
7.5. Sve što treba da znate o Twitchu	28
7.5.1. Zašto je Twitch toliko popularan?.....	29
7.5.2. Kako zaštititi dijete na Twitchu?.....	29
7.6. Za kraj, probajte i vi da se uključite	30
8. Kako prepoznati onlajn nasilje i šta uraditi ako se ispostavi da je vaše dijete žrtva nasilja?	31
8.1. Zbog čega se ponekad teže uviđaju posljedice koje onlajn nasilje može ostaviti? .	31
8.2. Kako zaštititi djecu od onlajn nasilja?	32
8.3. Koje promjene u ponašanju djeteta su znak da je vrijeme za uzburu?.....	32
9. Šta je šerenting i zašto se smatra jednim od najvećih izazova digitalnog roditeljstva? 33	
9.1. Zašto je ovo sve veći problem?	33
9.2. Kako da odgovornije šerentujete?.....	34
10. Šta kažu istraživanja: da li je internet nužno loš po vaše dijete?	35
10.1. Šta je sa školskim aktivnostima?	35
10.2. Koji sajtovi mogu pomoći vašem djetetu u učenju?	35
Sada kada smo došli do kraja...	37
Kako smo došli na ideju da napravimo ovaj priručnik?	38

Pa, odakle početi?

Najbolji put do sigurnog korištenja interneta u porodici, kao i do razumijevanja kako djeca koriste internet, jeste **zajedničko korištenje interneta**. Ključ je u aktivnom angažmanu i razgovoru s djecom. Budite radoznali, pozitivni, prihvatite i vi tehnologije u kojima vaša djeca uživaju i potražite aktivnosti i igre u kojima možete da uživate zajedno.

Druga najvažnija stvar bila bi **informisanost i snalaženje na internetu**. Djeca često znaju više o novoj tehnologiji od odraslih, pa je jako važno da budete u toku, jer jedino tako im možete istinski pomoći da se zaštite od raznih (digitalnih) opasnosti.

1
Držite računar u prometnom dijelu kuće, gdje se ekran uvijek može vidjeti. Dajte do znanja djeci da će njihove aktivnosti na računaru biti nadgledane i nemojte ih ispuštati iz vidika.

2
Koristite internet sa svojom djecom. Pustite ih da vode, ali ostanite sa njima sve dok ne budete sigurni da ga koriste na odgovarajući način. Možete iskoristiti i opciju pregleda istorije internet pretraživača i uvjeriti se da su pristupali odgovarajućim sajtovima.

3
Pokazujte zainteresovanost za njihove onlajn aktivnosti. Bilo da su u pitanju omiljene veb-lokacije, onlajn igre, YouTube kanali ili neka druga interesovanja, bitno je da sa njima razgovarate o tome šta vole da rade i na koji način provode vrijeme na internetu.

5
Najzad, nakon što im date do znanja koja su pravila, valjalo bi i da ih odštampate i okačite negdje pored računara kao podsjetnik.

4
Razgovarajte sa djecom o kompjuterskim smjernicama i pravilima za korištenje interneta. Bilo da je to koliko vremena dnevno smiju provesti na internetu ili da prvo moraju uraditi domaći, srediti sobu ili baciti smeće, ustanovite odmah na početku pravila i nemojte popuštati.

Imajte u vidu da ih čekaju godine i godine korištenja računara i gubljenja pojma o vremenu tokom toga, pa je svaki korak koji preskočite na početku nešto što može uticati ne samo na bezbjednost vašeg djeteta već i na mir u kući (obećavamo da ne pretjerujemo, uostalom, samo se sjetite svog djetinjstva).

A sad da predemo na nešto malo konkretnije.

1. Koje podatke je u redu ostavljati na internetu, a koje nikako ne treba?

Pazi šta kome šalješ. Ne ostavljaj broj telefona na Fejsbuku. Nemoj da ti šifra bude „ime123“ i nemoj jednu istu koristiti za privatni i poslovni mejl, za sve profile na društvenim mrežama i elektronsko bankarstvo...

Vjerovatno ste bili u prilici da čujete neke od ovih rečenica. Za neke od njih možda mislite da su stvari koje se podrazumijevaju, dok vam druge možda zvuče suludo, a za jedan broj ste možda čak i mišljenja da im je jedina svrha stvaranje panike bez razloga.

Ipak, ono što nikada nije suludo jeste osvrnuti se na njih s vremena na vrijeme, a ukoliko u svom okruženju imate i mališane koji tek otkrivaju svijet interneta, važno je **upoznati ih sa sigurnošću u onlajn svijetu i raditi to kao sastavni dio procesa odrastanja, odnosno vaspitanja**. Sasvim logično, jedan od razgovora koji ćete voditi sa njima mora biti i o tome koje podatke je u redu podijeliti, a koje nikako ne smiju ostavljati na internetu.

1.1. Kao najdublja i najskrivljenija tajna, šifra se ne dijeli ni sa kim

Za većinu stvari, poput otvaranja mejla ili profila na društvenim mrežama, potrebna je baš ona – njeno kraljevsko visočanstvo – šifra. Cilj je da šifra bude nešto što je lako zapamtiti, ali ne da bude toliko jednostavna da je u samo nekoliko pokušaja svi mogu otkriti (mislimo na one standardne kombinacije: ime + 123, ime + datum rođenja, brojevi od jedan do osam i slično). Naj-

bolje je da se napravi kombinacija malih i velikih slova, brojeva i znakova i da se nikad ne koristi identična šifra za sve namjene.

Ukoliko imate mnoštvo naloga na internetu i teško vam je da zapamtite sve šifre, možete iskoristiti neki od specijalizovanih servisa koja rade upravo to – pamte šifre umjesto vas. Oni funkcionišu tako što se na telefonu i/ili računaru aktivira aplikacija koja će pamtit sve pristupne podatke i, kada želite da pristupite određenom mejlu, društvenoj mreži ili aplikaciji, servis će automatski prepoznati koji su tačni pristupni podaci i omogućiti vam pristup.

Naravno, uvijek možete odraditi to i na *old school* način: zapisati sve šifre u nekoj svesci ili blokčiču, ali ponavljamo – to nije nešto što bi bilo ko drugi smio da vidi, tako da biste morali dobro razmisliti o lokaciji na kojoj biste je sakrili a da vam je i dalje pri ruci kad vam je potrebna.

Ista pravila važe kako za nas odrasle tako i za djecu. Potrebno je da objasnite svom djetetu zašto je bitno da osmisli dovoljno jaku šifru i ispoštuje sva pravila, kao i da je ne dijeli ni sa kim (da, čak ni sa najboljim drugom i/ili drugaricom) i koji sve rizici postoje ukoliko nešto od toga ne ispoštuje.

1.2. Isto važi i za lične podatke

Baš kao što za njeno kraljevsko visočanstvo ne smije niko drugi da zna (ozbiljno, ovo je jedna od onih situacija gdje je sasvim okej biti tajanstven), na internetu isto važi i za dijeljenje ličnih podataka, poput broja telefona i adrese stanovanja, da ne govorimo o podacima sa identifikacionih dokumenata, koji nerijetko mogu biti traženi na društvenim mrežama kako biste „osvojili neku primamljivu nagradu“.

U najvećem broju slučajeva ovdje se radi o lažnim stranicama, koje se predstavljaju kao određena kompanija i organizuju podjednako lažnu nagradnu igru, a od nas traže da im u privatnoj konverzaciji dostavimo lične podatke, uključujući i fotografiju lične karte ili pasoša, koji dalje mogu biti zloupotrebjeni. Naravno, isto važi i za dokumenta na kojima se vidi naš potpis ili fotografije platnih kartica koje ni u kojem slučaju ne treba dijeliti sa drugima na ovaj način.

Kako se klinci dosta često zaletе da slikaju i pošalju nešto, da li zbog nagrade za koju ne znaju da je lažna (nije da i nama ne zacakle oči bar na tren) ili zbog toga što je igra koju su jedva dočekali baš tog dana dostupna za kupovinu onlajn pa su im potrebni podaci sa nečije (pogađate, vaše) kartice, ovo je još jedan razgovor koji morate pažljivo obaviti sa njima.

Vaše je da odlučite da li ćete im igre kupovati onlajn i da li ćete im davati novac (odnosno, povremeno ustupiti karticu) za, recimo, kupovinu tokena u igricama, ali je jako bitno da i ako odlučite to da uradite, odmah postavite pravila, i da cijeli proces ispratite.

Preporuka je ipak da, ako se u bilo kojoj varijanti odlučite za onlajn plaćanje, za to imate posebnu karticu, koju ćete koristiti isključivo u te svrhe (i na kojoj, nagađate iz kojih sve razloga, nikad nećete imati previše novca).

1.3. Razgovarajte sa djecom i o onome što dijele u okviru privatnih konverzacija

Ono što je sigurno jeste da nam stopostotnu privatnost niko ne može garantovati, jer, i pod uslovom da mi sami primijenimo sve preporuke koje se tiču privatnosti na internetu, samo jedan skrinšot naše konverzacije potreban je da to druga strana nekome pokaže ili, još gore, javno podijeli onlajn. Tu je, naravno, i činjenica da sve što se čuva na bilo kom virtuelnom oblaku vrlo lako može procuriti u javnost kao posljedica globalnih hakerskih napada, koji su sve češći.

Zbog toga, osim što treba da pazimo koji sadržaj dijelimo i koje podatke ostavljamo na internetu, moramo voditi računa i o tome sa kim i o čemu komuniciramo, jer sigurno ne biste voljeli da neko objelodani vaš nagli izliv emocija ili hejtovanje prijatelja, kolega ili šefa.

Pogađate, i u ovom slučaju isto pravilo važi i za djecu. Objavljivanje nečega što u trenutku mogu reći za nekoga iz odjeljenja ili škole, nepromišljena šala ili prosta rečenica o nastavniku ili nastavnici koju im neko drugi iz odjeljenja može pokazati, nešto je što želite da izbjegnute i vi i vaše dijete, pa je stoga mnogo bolje sa njima porazgovarati na vrijeme o tome šta dijele u okviru privatnih konverzacija.

2. Vajber grupe: Opasnosti i koristi za vaše dijete

Da vas je neko prije pet godina pitao mislite li da se školska nastava i kompletna komunikacija između nastavnika, učenika i roditelja može odvijati onlajn, vjerovatno bi vaš odgovor bio negativan. Teško da je ko mogao zamisliti da će djeca u skorijoj budućnosti pratiti nastavu na nekom od TV kanala i da će konverzacija putem Vajbera biti zamjena za odlazak na roditeljski sastanak.

Ipak, kao što svi već znamo, biti aktivan na društvenim mrežama i aplikacijama za razmjenu poruka odavno nije nepoznanica ni za roditelje, a kamoli za djecu. Popularnost ovih kanala i stepen njihovog korištenja konstantno se mijenjaju, pa je prije par godina, konkretno zbog pandemije COVID-19, samo školstvo bilo prinuđeno da svu komunikaciju na neko vrijeme prebaci onlajn, uključujući i onu sa našim najmlađima.

S obzirom na to da je besplatna, jednostavna i dostupna za korištenje putem telefona i kompjutera, te da dozvoljava grupno dopisivanje, pozive, slanje fotografija i video-snimaka, kao i raznih fajlova, možemo reći da se ova aplikacija za razmjenu poruka pokazala sjajnom. Ove funkcional-

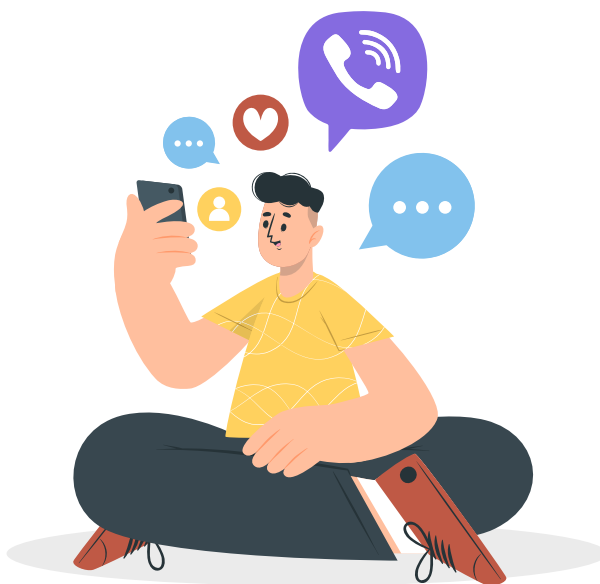
nosti su znatno olakšale razmjenu radnog materijala i domaćih zadataka, dovele do toga da Vajber grupe postanu prečica u komunikaciji između nastavnika i djece, ali i samih vršnjaka među sobom.

Međutim, kao i svaka društvena mreža ili aplikacija, i ova ima svoje prednosti i mane, pa iako se naizgled Vajber čini kao jedan sasvim neutralni kanal komunikacije, on podjednako može imati pozitivan, ali i negativan uticaj na djecu.

2.1. Informisanost i zabava kao glavne prednosti Vajber grupa

Najveća prednost Vajber grupa jeste brz prenos informacija. Sjetite se samo svojih školskih dana i toga koliko nam je svima trebalo vremena da dodemo do rješenja domaćeg zadatka ili da riješimo nedoumicu koju naši roditelji nisu umjeli baš najbolje da objasne. Danas djeca u samo nekoliko minuta mogu dobiti odgovor na sve što ih zanima, bilo kroz direktnu komunikaciju sa njihovim nastavnicima ili kroz razgovor sa vršnjacima.

Da ne pominjemo tek prednost fotografija koje daju uvid u domaći zadatak, koje smo mi nekad morali da prepisu-

jemo u onih pet minuta malog odmora, tik pred početak časa. (Šalimo se, svi zadaci su uvijek rađeni na vrijeme. :))

Prelazak na onlajn komunikaciju ima mnogo benefita i jedan od njih je i druženje, ali i uopšteno mnogo opuštenija atmosfera. Sama činjenica da djeca i nastavnici razgovaraju ili se dopisuju iz udobnosti svog doma čini sve mnogo relaksiranijim, zbog čega jaz koji se stvara prilikom nametanja autoriteta u učionici prerasta u prijatniju, nekad čak i prijateljsku komunikaciju. Sve to samom procesu onlajn edukacije daje jedan zabavniji ton, ali i u značajnoj mjeri podstiče slobodu đaka da lakše iznesu svoje mišljenje.

Naravno, ne smijemo izostaviti ni činjenicu da je socijalizacija, pa makar i onlajn, izuzetno važna za razvoj djeteta, kao i za održavanje mentalnog zdravlja, ne samo tokom pandemije nego i inače.

2.2. Negativne strane Vajber grupa

Naravno, i Vajber, kao i bilo koju drugu aplikaciju, možemo koristiti na dobar, ali i na loš način, i to obično iz čistog neznanja i najčešće od strane djece. Kako biste kao roditelji mogli pozitivno da utičete na djecu i reagujete na vrijeme, vrlo je važno da obratite pažnju na nekoliko stvari koje vam obično i ne bi pale na pamet.

Jedan od tih primjera jesu upravo grupe na društvenim mrežama ili u okviru aplikacija kao što je Vajber, koje su, kao što ste vjerovatno i sami osjetili, ponekad prilično iscrpljujuće i teške za praćenje. Sigurna sam da i vas drugi roditelji ili prijatelji često i bez pitanja ubace u već kreirane grupe, očekujući od vas uključenost, a sve to ponekad zna biti prilično zamarajuće.

Na sličan način i druga djeca ulaze u grupe koje su kreirali njihovi vršnjaci. Međutim, za razliku od nas koji sa lakoćom možemo

izaći iz grupe ili prosto ne učestvovati u razgovoru, djeca se zbog nesigurnosti i potrebe za prihvatanjem uključuju u bespotrebne i beskrajne razgovore.

Djeci je zato neophodno objasniti da pravilo izbjegavanja razgovora sa nepoznatim osobama važi i onlajn. Takođe, bitno je i skrenuti im pažnju da nisu u obavezi da nastave konverzaciju koja čini da se osjećaju nelagodno (s naglaskom na to da ovo važi i za one koje poznaju), kao i da imaju puno pravo izbora kome će se javiti i kome će odgovoriti na poruku.

Klinci umiju da budu naivni i brzopleti, a Vajber grupe najraznovrsnije – od grupe užeg kruga prijatelja, grupa koju čine samo djevojčice ili samo dječaci, odjeljskih grupa bez nastavnika i mnoge druge. Ako djeca u grupi, ili samo jedno od njih, dijele sadržaj ne razmišljajući o daljim posljedicama, nije rijetkost da se ponekad podijeli fotografija ili tekstualni sadržaj koji nije primjeren i koji može biti iskorišten u vidu ucjene ili podsmijavanja, a koji vrlo lako može biti podijeljen i sa ostatkom internet zajednice, i to van Vajbera.

Baš iz ovih razloga djeca moraju biti svjesna da sve što dijele ostaje na internetu zauvijek, i da moraju biti obazrivi pri onlajn komunikaciji, čak i sa svojim najbližim prijateljima. Snimanje ekrana je danas svakodnevnica, pa je dovoljan samo jedan skrinšot kako bi poslata fotografija ili poruka obišla svijet. Možda je u pitanju nešto što ćete im teže objasniti ili što oni možda u trenutku neće sasvim razumjeti, ali im je bitno predstaviti i mogućnost da sa nekim s kim su danas u dobrim odnosima sutra možda neće biti, pa da je i to jedan od razloga zbog kojeg moraju da pripaze ne samo na to što pišu i dijele onlajn, već i sa kime ili pred kime to rade.

2.3. Kako roditelji mogu da pomognu?

Najteži zadatak jednog roditelja i staratelja jeste da prepozna određeno ponašanje kod djeteta i reaguje na vrijeme. Veliku prepreku često predstavlja i to što nam sada, kada se nalazimo u koži odrasle osobe, dječji problemi mogu djelovati strano i daleko (nerijetko i maleno u odnosu na one sa kojima se mi nosimo svakodnevno), pa zbog toga nekad i ne primijetimo odmah u čemu je problem, a onda i kasnije sa reakcijom. Međutim, biti svjestan da je ovo nešto što može da se desi jeste prvi korak ka rješavanju problema.

Često zaboravimo koliko smo vezani za svoje mobilne uređaje i da je zvuk notifikacija postao prisutniji od cvrkuta ptica.

Kako bismo se više povezali sa „realnim“ svijetom, posvetili hobijima, učenju ili proveli vrijeme gledajući neki porodični film, potrebno je stvoriti naviku digitalnog detoksa. Ova jednostavna praksa će i vama i vašem djetetu omogućiti da na nekoliko

sati dnevno razbistrite svoje misli i da sve što vam se dešava u životima sagledate iz različitih uglova, obračavajući pritom pažnju i na tikove i promjene raspoloženja ukučana koje je malo teže ispratiti kada vrijeme provodimo sa glavom zagnjurenom u (mali ili veliki) ekran.

Radovaće vas što telefoni imaju opciju koja može služiti baš tome. U pitanju je – *Do Not Disturb mode* (Ne uznemiravaj), koji omogućava mir i pauzu od notifikacija tokom odabranog vremena. Na Androidu se ta opcija nalazi u podešavanjima i sve što treba da uradite jeste da kliknete na nju kako biste je aktivirali. Što se tiče iOS uređaja, pristizanje notifikacija možete ugasiti u podešavanjima, tako što ćete kliknuti na obavještenja, a zatim odabrati aplikacije koje želite da ugasite na neko vrijeme.

Pored digitalnog detoksa, koji pomaže našem kritičkom razmišljanju pri korištenju interneta, od izuzetne je važnosti da djecu naučimo i pravilima lijepog ponašanja na internetu (jer kao što ne želite da vaše dijete doživi neku neprijatnost, tako ne želite ni da ono nekom drugom stvara neprilike) da biste osigurali da i ona učestvuju u kreiranju zdravog internet okruženja. Sigurna sam da će vam i vaša djeca, ali i čitava internet zajednica, jednog dana biti zahvalni na tome.

3. Kako i kada upoznati dijete sa društvenim mrežama?

Sada kada smo zajedno prešli priču o tome koje podatke nikako ne treba ostavljati na internetu i koje su dobre i loše strane Vajber grupa kojih ćete i vi i vaše dijete, htjeli ili ne, u nekom trenutku biti dio – vrijeme je da popričamo i o društvenim mrežama.

Jedno od najčešćih pitanja koje roditelji postavljaju jeste *kada je u redu upoznati dijete sa društvenim mrežama*. **Zakonski, svaka od društvenih mreža traži da dijete ima najmanje trinaest godina, tako da prije trinaeste o tome ne bi trebalo ni da razmišljate, ali ovo ne mora značiti ni da su spremni da tek tako zarone u digitalni svijet društvenih medija čim dosegnu te godine.**

Nezavisno od toga ima li vaše dijete trinaest, četrnaest ili petnaest godina, pitanje koje sebi morate postaviti jeste – **Da li, na osnovu svega što znam o svom djetetu, vjerujem da je ono spremno da se nosi sa svim pritiscima, rizicima, emocijama i nepredvidivom prirodom korištenja**

3.1. Da li je vaše dijete spremno za društvene mreže?

Prije nego dodete do konačnog odgovora na pitanje da li je vaše dijete uopšte spremno da se pridruži nekoj društvenoj mreži, postoji niz stvari koje morate proći tokom pažljivog analiziranja situacije. Ovdje ćete naći one najbitnije koje morate da uzmete u obzir.

3.1.1. Uzmite u obzir društvene vještine svog djeteta

Ima li vaše dijete drugare i kakav tip prijateljstva njeguje? Kada kod djece primijetimo sklonost prepirkama, zadirkivanje drugih, upadanje u riječ, ili, s druge strane, možda naglašenu povučenu, izolovanost ili, recimo, povodljivost (ovo je možda i najveći strah svakog roditelja) – bilo koju od ovih stvari možemo tumačiti kao znak da je možda pametno još neko vrijeme izbjegavati društvene mreže. Znae i sami da nam je temperament, baš kao i karakter, svima drugačiji, pa nam zato i treba nekad više ili manje vremena da kliknemo sa okolinom i svim pravilima koja nas okružuju, a samim time i da razvijemo potrebne vještine. Društvene mreže su, nažalost, poput benzina za okrutno (i uopšte, bilo kakvo negativno) ponašanje. Zato ih je, dok ne budete sigurni u društvene

društvenih medija i da ih koristi odgovorno?

Da biste mogli da odgovorite na ovo pitanje, morate zaista poznavati svoje dijete, ali i odoljeti refleksnoj reakciji da vaše dijete nikada neće biti spremno, koja se javlja zbog vašeg straha od silnih opasnosti koje vrebaju i želje da ga zaštitite.

Dižite, idemo polako.

vještine svog djeteta i to da može voditi smisleni razgovor sa ljudima na internetu (a pri tom ne odreagovati na provokacije), najbolje izbjegavati.

3.1.2. Da li vaše dijete poštuje pravila?

Svako dijete će u nekom trenutku buntovno odreagovati na nešto što doživi kao narednje od strane roditelja. I to je sasvim normalno. Ono što morate razlikovati jeste postoji li nivo prkosa koji se uzdiže iznad normalne neposlušnosti tinejdžera (o kojem svako od nas zna ponešto). Posebnu pažnju morate obratiti na to da li je vaše dijete sklono laganju. Ukoliko jeste, onda nije spremno za društvene mreže, jer će vam dok postavljate temelje dobrog vaspitanja i granice ponašanja (kako oflajn tako i onlajn) biti najvažnije povjerenje.

3.1.3. Koliko je vaše dijete samouvjeren?

Mišljenje koje vaše dijete ima o sebi, pitanja koja možda ima o svom identitetu, nedoumice u vezi s tim ko je, zašto postoji i u čemu je dobro – sve to će uticati na njegovo snalaženje u digitalnom svijetu. Pitajte svoje dijete da navede tri stvari koje voli kod sebe. Ako bude imalo problem da to uradi, onda nije pravi trenutak za društvene mreže, ali jeste za seriju razgovora nakon kojih će razviti zdravu dozu samopouzdanja, na koju poslije neće uticati ni broj pratilaca ni broj lajkova na društvenim mrežama.

3.1.4. Vjerujete li svom djetetu?

Ovdje je glavno pitanje da li smijete ostaviti svoje dijete samo u stanu ili kući vjerujući da neće ništa prevrnuti, slomiti ili, u najgorim slučajevima, preplaviti ili zapaliti (većina roditelja uvijek prvo pomisli na ovu najgoru varijantu). Ako se ne smijete osloniti na svoje dijete na dva sata u stvarnom svijetu (recimo, ostaviti ga na toliko samog kod kuće), onda definitivno ne treba da mu dopustite ni dva minuta u virtuelnom.

3.1.5. Jeste li imali razgovor o škakljivim stvarima?

Naravno, mislimo na veliko trojstvo – seksting, pornografiju i seksualne predatore. Iako ćete uraditi sve što je u vašoj moći da naučite dijete kako da se ponaša na internetu i izbjegne navedene stvari, ono mora znati i da prepozna svaku od mo-

gućih situacija i šta da uradi kada se suoči sa njima. Zato je bitno da povedete i taj malo neprijatniji razgovor (zapamtite, ni njima nije ništa prijatnije) i naučite ih i kako da prepoznaju pornografiju i šta da rade kada je uoče (jer hoće), kao i da umiju uočiti znakove potencijalnog seksualnog predatora i budu dovoljno samouvjereni da znaju šta da urade ako im se neko obrati (jer se u nekom trenutku i to može dogoditi). Ukratko, ako je ovo razgovor koji još niste vodili sa djetetom ili ako za to još nemate želucu (što je isto okej), sačekajte i sa društvenim mrežama.

3.2. Ok, vaše dijete je spremno za društvene mreže. Šta sada?

Ukoliko imate dijete koje je navršilo trinaest godina i ako ste čitajući pet najbitnijih stvari koje morate uzeti u obzir da biste zaključili da li je vaše dijete spremno za društvene mreže i došli do zaključka da jeste, onda idemo dalje. *Kako da upoznate svoje dijete sa društvenim mrežama? I na koje teme razgovarati sa njima?*

Društvene mreže i internet sastavni su dio realnosti i odraslih i djece, i sva pravila lijepog ponašanja i opreznosti moraju da važe i tamo kao i u oflajn svijetu.

Sadržaj koji jeste, odnosno nije primjereno objavljivati na društvenim mrežama, treba da bude vječita tema vaših razgovora sa djetetom. Pored toga što ćete im i ovdje poslužiti kao primjer, otvorena razmjena mišljenja uvijek je odlično rješenje. Zato, razmislite o tome da jedno popodne **odvojite za diskusiju koja će se bazirati na komentarisanju sadržaja na društvenim mrežama na kojima imate otvorene profile.** Pitajte dijete šta mu se čini u redu, šta mu privlači pažnju, a šta ga u potpunosti odbija i da li bi ikada takav sadržaj objavio na sopstvenom profilu. Zatim iskažite i svoje mišljenje i obavezno ga argumentujte.

Vjerovatno i sami uočavate da je sve veći broj djece od dvije ili tri godine koja, kada uzmu telefon ili tablet, umiju samostalno da ga otključaju, uđu na *YouTube* i pronađu svoj omiljeni

crtani film. Međutim, *YouTube* nije samo drugi najpopularniji pretraživač sadržaja na svijetu, već i društvena platforma. Na njemu možete objavljivati sadržaj, ostavljati komentare i ostvarivati interakciju sa ostalim korisnicima. Zbog toga, kao što djetetu dajemo smjernice o ponašanju u oflajn svijetu, isto treba raditi i kada je u pitanju onlajn svijet.

Postoje osnovna pravila ponašanja koja su apsolutno primjenjiva i važe za sve društvene mreže (i platforme). Na primjer, **koliko god one bile odlične za virtuelno druženje sa prijateljima, ne zaboravite da naučite djecu da budu maksimalno oprezna kada im se obraćaju nepoznati ljudi** – baš kao što ste ih učili kako da reaguju u slučaju da im se potpuni stranci obrate na putu do škole.

Uz to, objasnite djetetu **kako se komunicira na društvenim mrežama – bez uvreda, neprikladnih riječi i govora mržnje**, a najefikasnije je da edukaciju djeteta na polju onlajn komunikacije radite istovremeno sa učenjem o tome kako se komunicira u oflajn svijetu.

Ono što nam onlajn svijet pruža jeste i **moćnost da uklonimo sve nepoželjne i uznemiravajuće komentare ili poruke**, a osobe koje krše pravila poželjnog ponašanja prijavimo i blokiramo. Na vama je da naučite svoju djecu da to treba da rade uvijek kada komunikacija ne ide u odgovarajućem smjeru ili čini da se po pitanju iste osjećaju nelagodno.

3.3. Djeca uče tako što nas gledaju

Ukoliko vaše dijete vidi da svaki slobodan trenutak provodite „skrolujući“ *Instagram* ili *TikTok*, ono će vas oponašati u tome. Pretpostavljate, zato je vrlo bitno da se ne ponašate suprotno od onoga što djeci predstavljate kao pogrešno. Srećom, postoje opcije koje vam ovo mogu olakšati time što će pratiti vrijeme koje provodite na ovim mrežama.

I na *Instagramu* i na *TikToku*, **možete podesiti dnevni limit** koji želite da provedete na ovoj društvenoj mreži. Jednom kada to uradite, svakog dana ćete dobijati obavještenje kada taj limit dostignete. Ovo može biti veoma korisno i vama kao korisnicima, ali i vašoj djeci, koja će, ukoliko dobiju svoj nalog, dogovor poštovati bez pritiska da stalno gledaju na sat, a vas će poštediti nezaobilaznih burnih reakcija koje bi uslijedile kada im u najzabavnijem trenutku saopštite: „Dosta je bilo za danas“.

4. Kako pomoći djeci da budu sigurna na Instagramu?

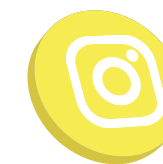
Instagram platforma je, kao i većina društvenih meža, namijenjena djeci starijoj od trinaest godina, pa je potpuno nepotrebno i razmišljati o njoj prije toga. Ipak, ta „zlokobna“ trinaesta će doći dok trepnete i činiće vam se da je i tada rano. Ali iako je na vama da odlučite kada ćete im dopustiti da počnu stvarati svoj digitalni otisak, imajte u vidu da ih iz straha po njihovu bezbjednost možete natjerati da krišom prave profile na društvenim mrežama, što je, budimo iskreni, moderna verzija nekadašnjeg iskradanja kroz prozor (razumljiva reakcija, ali nešto što definitivno želite da izbjegnute).

4.1. Kako smanjiti rizike koje nosi Instagram?

Djeca vole Instagram iz bezbroj razloga, ali najviše zato što su njihovi prijatelji tamo. Na istoj društvenoj mreži mogu biti u toku sa tim šta rade njihove omiljene ličnosti, pratiti naloge sa sadržajem koji ih najviše zanima i koji se poklapa sa njihovim interesovanjima i, naravno, na *Instagramu* mogu održavati svoj profil, na koji će kačiti neke male, svakodnevne trenutke iz života (kao *postove* ili kao priče koje isteknu nakon 24 h) koje žele da podijele sa svojim prijateljima (i nekad, svijetom).

Ono što će vam tinejdžeri, recimo, navesti kao jednu od najdražih stvari kod *Instagrama* jeste što promoviše inovacije i pruža različite načine da pokažete svoju kreativnost. Ali, uz svu tu slobodu dijeljenja informacija, neizbježno dolazi i mnoštvo bezbjednosnih prijetnji i problema.

Kako biste spriječili pravljenje profila krišom i pomogli svojoj djeci da se zabave, ali i budu sigurni na *Instagramu* (što u svakom trenutku mora biti prioritet), bitno je da, umjesto instant zabrane, odradite naredne dvije stvari.

4.1.1. Razgovarajte sa svojim djetetom

Iako zvuči kao kliše, krucijalno je da djeci pružite podršku, ali i razumijevanje za ono što rade onlajn. To je jedini način da stvorite prostor za dijalog, a njima dozvolite da spuste zidove i samoinicijativno počnu da dijele sa vama stvari iz svog života. Pitajte ih zašto žele da naprave nalog, rade li to iz radoznalosti ili jer su se možda svi njihovi vršnjaci pridružili, postoji li konkretan nalog čiji ih sadržaj zanima na *Instagramu* pa zato žele da naprave svoj, znate već sve što je potrebno da dobijete odgovor na pitanja zašto žele baš tu mrežu i zašto baš tad. Na osnovu toga ćete onda moći da donesete odluku da li je u redu da to i urade, s tim što je vrlo bitno i ako im ne dozvolite da obrazložite zašto.

4.1.2. Postavite pravila uz dogovor

Ukoliko odlučite da im dozvolite da naprave nalog, onda morate postaviti i pravila. Usmjerite djecu na stvari koje je u redu, i koje nikako nije u redu objavljivati na društvenim mrežama. Objasnite im da uvijek idu sistemom provjere: svaki put kada žele da objave neku fotografiju ili video, neka razmisle prvo o tome da li je to što bi im na bilo koji način moglo naškoditi ili stvoriti problem kod nekog od društva, članova porodice, nastavnika, profesora i da li tim sadržajem nekog vrijeđaju. Takođe, kada žele da prokomentarišu nešto svojim vršnjacima, neka razmisle dobro o tome da li bi oni sami željeli da se takav komentar nađe na njihovom profilu (neke stvari ipak treba čuvati za privatne konverzacije). Za kraj, ne zaboravite da im naglasite da izbjegavaju bilo kakvo dijeljenje lokacije na kojoj se trenutno nalaze i adrese na kojoj žive.

4.2. Zaštita koju nudi Instagram

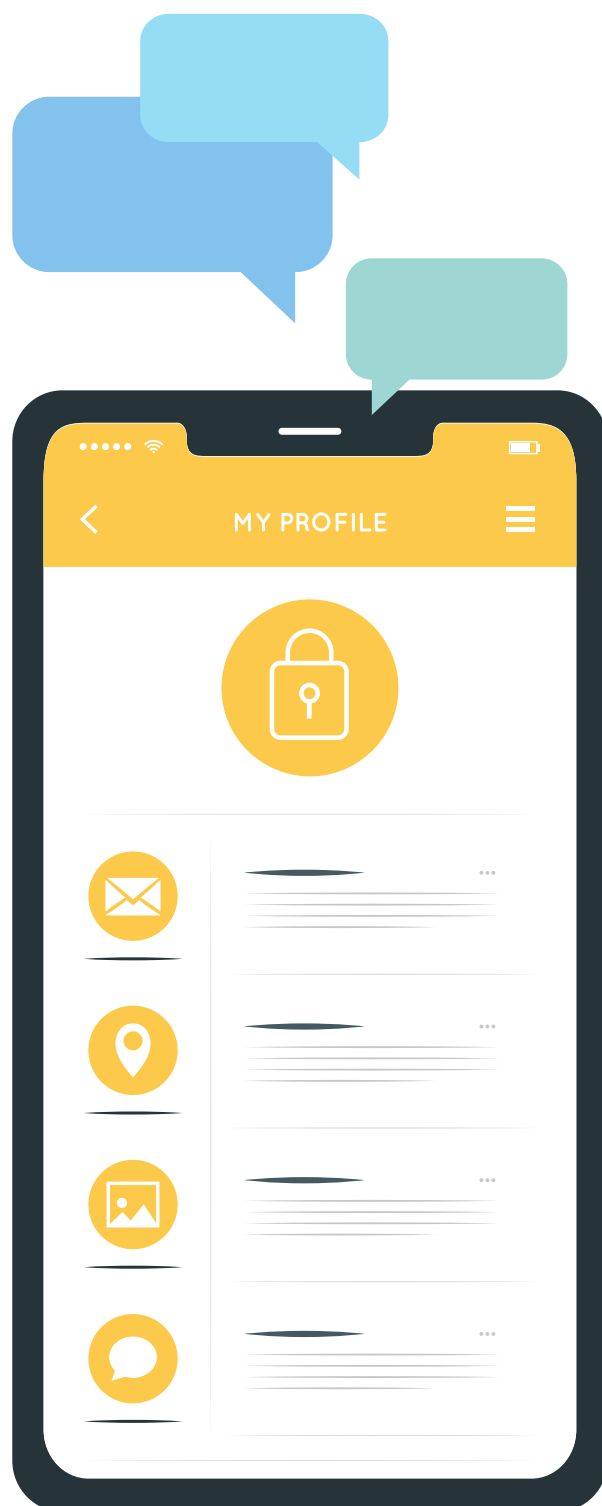
Pored svakodnevnih razgovora koje morate obavljati sa djetetom, znajte da i sama platforma nudi razne mogućnosti zaštite. Kako je *Instagram* prilično intuitivna mreža, sve ovo se može naći u sklopu podešavanja na našim profilima.

Bilo da ste neko ko koristi *Instagram* ili ne, ovo su stvari koje treba da znate. Prije svega, profili na Instagramu mogu biti privatni ili javni. Privatni profili su ono što se preporučuje svima, a posebno osobama mlađim od osamnaest godina, jer bi „zaključavanjem“ svog profila smanjili mogućnost dolaska u kontakt sa nepoznatim ljudima, pa je, sasvim logično, ukoliko odlučite da sa djetetom napravite *Instagram* profil, ovo opcija koju preporučujemo.

Ukoliko se ipak desi da djeca dođu u kontakt sa ljudima koji šalju neukusne poruke ili postavljaju neprikladne komentare, *Instagram* nudi rješenje za to. Korisnici mogu blokirati date profile i kontrolisati komentare ispod svojih objava. Klikom na *Podešavanja*, a zatim na *Privatnost*, djeca mogu podesiti ko im sve može ostaviti komentar, kao i ko ih može tagovati na fotografijama ili pomenuti u objavama. Takođe, *Instagram* nudi mogućnost prijave određenih profila ili komentara ukoliko ih smatra neprikladnim. Opcijom *Ograničeni mod* korisnik može da vidi komentar ili poruku, ali bez odobrenja ona neće biti vidljiva na njihovom profilu.

Kako biste bili sigurni da će vaše dijete iskoristiti ove mogućnosti, potrebno je da sa njima prođete kroz podešavanja i da zajedno kreirate zadovoljavajuću kombinaciju komandi. Imajte u vidu, **cilj je da pronadete savršen balans između kontrole i slobode koje pružate svom djetetu.**

Na stranici <https://about.instagram.com/community/parents> možete naći i vodič koji je *Instagram* napravio baš za roditelje.

5. Profil na TikTok: dozvoliti djetetu da ga napravi ili ne?

Koliko god vremena bila neizvjesna, jedno je sigurno: s kim god da ovih dana sjednete na kafu, dok čekate red u prodavnici ili pošti, ili prosto kulirate u parku na klupi, nema šanse da neko ne pomene *TikTok* ili da ne primjetite osobu koja snima ili gleda sadržaj na ovoj mreži. I ovo nije priča od juče, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da je *TikTok* prošle, pretprošle i godine prije nje bila aplikacija broj jedan po broju preuzimanja u svijetu.

Da vam još bolje dočara njegovu popularnost, u pomoć stiže podatak koji kaže da se **svake sekunde TikTok** priključi osam novih korisnika, što je u prosjeku 650 000 novih korisnika na dnevnom nivou. I kako onda čovjek da se ne zapita u čemu je fora sa *TikTokom* i zašto cijeli svijet želi sve svoje slobodno vrijeme da provodi tamo?

5.1. I djeca znaju: ako je smiješno i zabavno, na TikTok je

Svi putevi vode u Rim, ali izgleda da svi putevi do smiješnog i zabavnog sadržaja vode na *TikTok*. Ovo je **glavni razlog zašto ga većina ljudi posjećuje** i zašto su, nekom čudnom magijom zvanom *TikTok* algoritam, u stanju da provedu minute, a dok trepnu i sate vremena ovdje.

Iako je *TikTok* nešto novija mreža pa je samim time i nešto starijim generacijama manje poznata (pa time i strašnija) od *Instagrama* ili *Fejsbuka*, i ona, kao i sve druge, ima i dobre i loše strane, a da biste znali kako da dijete zaštitite od ovih loših, ne smijete ni vi bježati od trendova.

5.2. Najispravniju odluku možete donijeti tek nakon što sami upoznate TikTok

Ako odluku donosite preplašeni od *TikTok* izazova sa fatalnim ishodom, najlakše će biti da zabranite djetetu pristup ovoj mreži uz rečenicu: „*Toga u moje vrijeme nije bilo*“. Ipak, poželjno je da stvari sagledate objektivno i potrudite se da ih razumijete. Za to će biti potrebno da se i sami, ako već niste, pridružite brojnoj ekipi koja je preuzela *TikTok* aplikaciju i vidite kako ona zapravo funkcioniše.

Dobra stvar kod *TikToka* je da se vremenom sadržaj „isfiltrira“, pa nam se tako **prikazuje samo ono za šta smo iskazali interesovanje**. Da ovdje za svakoga ima ponešto, lako ćemo se uvjeriti pretragom *hashtag*-ova i kreatora sadržaja. Brzo ćemo vidjeti i to da **na TikTok** nisu „samo gluposti“, već stvari koje su i nama odraslima korisne, poput: savjeta za uštedu goriva, predloga zabavnih i edukativnih aktivnosti za djecu, priča o tome kako unaprijediti lične finansije, sugestija na temu organizacije prostora u kući, a da ne govorimo o receptima za brza i jednostavna jela (sjetite se samo *TikTok* recepta za pastu sa feta sirom i paradajzom, o kojem su i domaći i strani portali pisali).

5.3. Djeca će, bez obzira na zabranu, uvijek naći put do sadržaja koji ih zanima

Ako dijete ima svoj telefon, dovoljno je da link do videa dobije na Vajber i pogledaće ga. Ako nema, zar mislite da mu društvo neće pokazati video dok se igraju ispred zgrade, idu na vannastavne aktivnosti ili za vrijeme odmora u školi? Uostalom, *YouTube* i *Instagram* su puni videa u kojima je prikazan najbolji sadržaj sa *TikToka*, jer se sadržaj sa ove često dijeli na drugim mrežama.

Preporučujemo vam, kao i kod ostalih mreža, ukoliko već razmišljate da li im dozvoliti instaliranje aplikacije, umjesto metode – *Okej, instaliraćeš, Ali ne možeš ni to da gledaš ni ovo da radiš* (što će im odmah ubiti zabavu), da im prvo objasnite šta je to što vas brine (na šta će djeca odmah krenuti da listaju argumente ZA, a na šta se morate pripremiti, jer će biti prilično ubjedljivi i pritom neodoljivi), dok sami ne obećaju da će se određenih pravila pridržavati. Tek tada, kada dođe do predloga za dogovor (na njihovu inicijativu), krenite sa pravilima.

5.3.1. Ograničite pristup nepoznatim osobama

Prilikom registracije za *TikTok*, svaki nalog je podešen kao javni. Ovo znači da svako može vidjeti podijeljene video-snimke. Osim toga, omogućeno je primanje direktnih poruka od strane svih korisnika aplikacije, kao i javno komentarisanje postavljenog sadržaja. Znamo, prilično je zastrašujuće saznanje da snimak vašeg djeteta mogu preko noći vidjeti milioni ljudi ako postane viralan, a ako počnete još i da računate i koliko će poruka zbog toga dobiti – slijedi nervni slom.

Srećom, postoji opcija da vaše dijete drži profil u okviru njegovih poznanika i vršnjaka, i ovo je prva stvar koju morate preći zajedno.

Kako biste djeci smanjili mogućnost neželjene interakcije sa nepoznatim i neprovjerenim osobama, trebalo bi da uključite sva podešavanja privatnosti za naloge koje koristite.

ON

Dva su načina na koji se ovo može učiniti:

1. podešavanjem naloga sa „javnog“ na „privatni“ ili
2. promjenom podešavanja za komentare, duete, reakcije i poruke u „Prijatelji“ umjesto u „Svi“ (ove funkcije je moguće i u potpunosti isključiti).

5.3.2. Blokirate određene termine za pretragu

Imajući na umu da većina sadržaja na *TikTok*u sadrži trenutno popularnu muziku ili mimove, mnogi video-snimci uključuju i psovke i tekstove sa seksualnom konotacijom. Osim toga, s obzirom na to da, kao i svaku aplikaciju, i ovu koriste osobe različitih godina, moguće je ponekad naići na osobe koje izvode opasne performanse, snimaju i hvale se vršenjem nasilja ili suggestivno plešu ili plasiraju sadržaj koji nije primjeren uzrastu vašeg djeteta.

Aktiviranjem opcije *Restricted Mode* možete ograničiti pojavu neprikladnog sadržaja na nalogu djeteta. Ova opcija omogućava da se djetetu filtriraju neželjene poruke, uvredljivi komentari, daje mu mogućnost blokiranja pretrage određenih ključnih riječi, kao i samih naloga koji se prepoznaju kao neadekvatni ili zlonamjerni.

5.3.3. Ograničite vrijeme korištenja aplikacije

Znamo, počela je škola i svi roditelji trenutno zajedno biju bitke između vremena predviđenog za učenje i mobilnih telefona, igrice i društvenih mreža.

Jedna od opcija koja vam može pomoći da djetetu postavite granicu nudi se u okviru funkcije *Digital Wellbeing* i omogućava vam ograničavanje vremena prove-

denog u korištenju aplikacije. Kao i opcija *Restricted Mode*, ograničenje vremena je automatski zaštićeno lozinkom, tako da ih djeca ne mogu sama isključiti. Ova opcija ograničava korisnike na korištenje aplikacije najviše dva sata dnevno, međutim po potrebi to vrijeme možete smanjiti i na 40 minuta.

5.4. Nešto ljepša strana TikToka, o kojoj se ne priča tako često

Djetetu morate objasniti da **ne mora biti istinito sve što vidi na ovoj ili bilo kojoj drugoj mreži**, da ne treba da vjeruje svim savjetima (poput onog popularnog prošlog ljeta, koji se vrtio svuda na *TikTok*u: pomiješaj vodu sa mlijekom za tijelo i dobićeš „sjajan“ preparat za sunčanje), ali i da mu *TikTok* može pomoći u rješavanju matematičkih problema, da ovdje postoji mnoštvo sadržaja na temu nauke i eksperimenata koje zajedno možete izvoditi i da zapravo nema teme o kojoj ne može saznati više upravo na *TikTok*u: od ptica do knjiga.

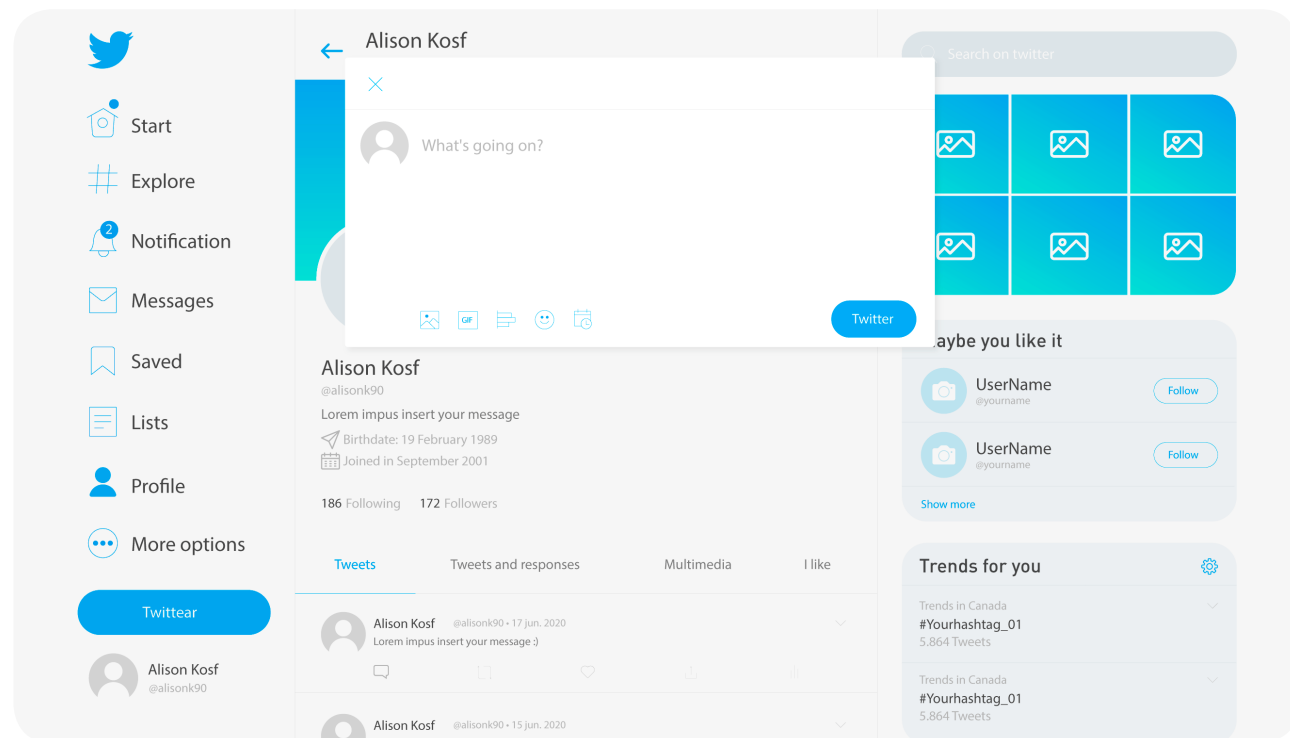
I sam *TikTok* je 2020. godine aktivirao hashtag *#learnontiktok* (sadržaj broji preko 331 milijardi pregleda), gdje ćete, između ostalog, vidjeti i **nastavnike koji dijele mini-lekcije na razne teme i ljude iz raznih branši koji govore o svojim zanimanjima.**

Uz to, platforma je vrlo jednostavna za korištenje i nudi mnogo opcija za kreiranje sadržaja, što može biti **sjajan način da dijete ispolji svoju kreativnost.** Sa druge strane, i vi možete biti kreativni: svake ve-

čeri pred spavanje sa djetetom razgovarajte o stvarima koje ste naučili na *TikTok*u, dijelite jedno drugom zanimljive videoe, a krajem sedmice organizujte kviz i saznajte ko je bio najpažljiviji na vašim *TikTok* časovima.

Uz dozu opreza, koja je poželjna kako u on-lajn tako i u fizičkom prostoru, balans koji treba da nađemo i mi odrasli, a onda i djeca, koja se ugledaju na nas, *TikTok* može biti sjajno mjesto, gdje će se, kao mi nekad na Fejsbuku ili mIRC-u, vaše dijete zanimati tokom vikenda, raspusta ili tokom onih *bonus* 30 minuta kada mu dozvolite telefon zato što je domaći završen na vrijeme.

6. Da li je *Tviter* bezbjedan za vaše dijete?

Tviter je dizajniran kao otvorena platforma, što znači da vaše dijete neće uvijek poznavati ljude koji su odlučili da ga prate. Da bi kontrolisali svoju listu pratilaca, korisnici *Tvitera* moraju da postavljaju svoje profile na privatne, što će od njih zahtijevati da lično pregledaju i prihvate svaku osobu koja odluči da ih prati. Većina tinejdžera to ne čini, ali to je nešto o čemu definitivno morate da porazgovarate sa svojim djetetom i navedete kao bitnu stvar u slučaju da poželi da napravi *Tviter* nalog.

6.1. Kako funkcioniše *Tviter*?

Korisnici koriste *Tviter* uglavnom da izražavaju svoje misli i zapažanja. To mogu biti kako mišljenja u vezi sa nekom poznatom reklamom ili nečim što su čuli na vijestima, tako i komentar na posljednju epizodu popularne serije ili novu pjesmu njihovog omiljenog benda. *Tvit* je poput kratkog ažuriranja statusa na Fejsbuku, uz ograni-

čenje da može imati najviše 280 karaktera (prije je limit bio 140, pa je poslije ipak udvostručeno). Međutim, ljudi će često pisati i baš kratke *tvitove*, sa najviše osam do deset riječi po objavi, naravno, zavisno od toga o čemu je *tvit*.

Ostali korisnici tada mogu da lajkuju te *tvitove*, komentarišu ih i, ukoliko im se dopadnu, ili ukoliko žele nešto da dodaju, da ih *ritvituju* – odnosno, podijele na svom profilu. Na *Tviteru* se možete uključiti u javnu konverzaciju sa drugim korisnicima ili možete razgovarati sa njima putem privatnih poruka. Takođe je bitno da znate da u slučaju da vaš profil ili profil vašeg djeteta nije privatn, *tvitove* sa tog profila mogu čitati čak i osobe koje nisu registrovane.

6.2. Šta uraditi ako vam dijete traži dozvolu da napravi nalog?

Tviter je odlična aplikacija, ali samo kada ste dovoljno odrasli da znate posljedice svojih postupaka i izbora. To nije najbolja aplikacija za djecu, naročito za dijete koje je tek napunilo trinaest godina i razmišlja

kojoj društvenoj mreži da se priključi. Ukoliko se nađete u ovoj situaciji, ono što treba da uradite jeste da razgovarate sa djetetom, obrazložite mu sve opasnosti i argumentujete zašto bi trebalo sačekati još nekoliko godina prije nego krene da je koristi.

Naravno, kako za *Tviter* tako i za bilo koju drugu mrežu za koju pokaže interesovanje, prethodno ispitajte koji je razlog pravljenja naloga, jer se može desiti da je to samo zato što dijete želi da prati neku poznatu ličnost ili objave u vezi sa video-igrom ili *animom* projekata koje vole. U tom slučaju, ukoliko odlučite da pogledate kroz prste, uvijek možete zajedno napraviti profil, prebaciti ga na privatno, pustiti ih da osmisle neki simpatičan *nickname* (savjet je da kao mladi ne koriste svoje ime, bar na mrežama na kojima to ne moraju) i skinuti aplikaciju i na vašem telefonu da možete u svakom trenutku pratiti njihove aktivnosti i sadržaj koji prate i čuvaju.

Međutim, čak i ako izbjegnute *Tviter* ili neku drugu od mreža, male su šanse da ćete uspjeti da izbjegnute jedinu stvar koju klinci vole više od društvenih mreža – multiplejer onlajn igre.

Pa, da vidimo...

7. Šta možete uraditi da vaše dijete bude bezbjedno dok igra multiplejer onlajn video-igre?

Ako vaše dijete još nije tražilo da igra neku multiplejer onlajn igricu, velike su šanse da vas to čeka u bliskoj budućnosti. Neke od najpopularnijih igara danas, poput *World of Warcraft*, *Minecraft*, *Fortnite*, *Final Fantasy* ili *The Elder Scrolls*, multiplejer su onlajn igre (ili onlajn igre za više igrača, poznate i kao MMO ili MMOG) i popularne su među svim uzrastima.

Ono što je jako bitno da znate jeste da igranje multiplejer onlajn igara vašem djetetu može pružiti iskustvo saradnje i timskog rada. One takođe mogu biti dobre za druženje i izgradnju odnosa sa prijateljima. Možete čak i da uživajte igrajući ih porodično. Međutim, pored potencijalnih prednosti, važno je biti svjestan i rizika koje ovakve igre mogu donijeti.

Stoga, evo nekoliko načina da prihvatite pozitivne aspekte, ali i da istovremeno zaštitite svoje dijete.

7.1. Onlajn sigurnost u svijetu gejminga

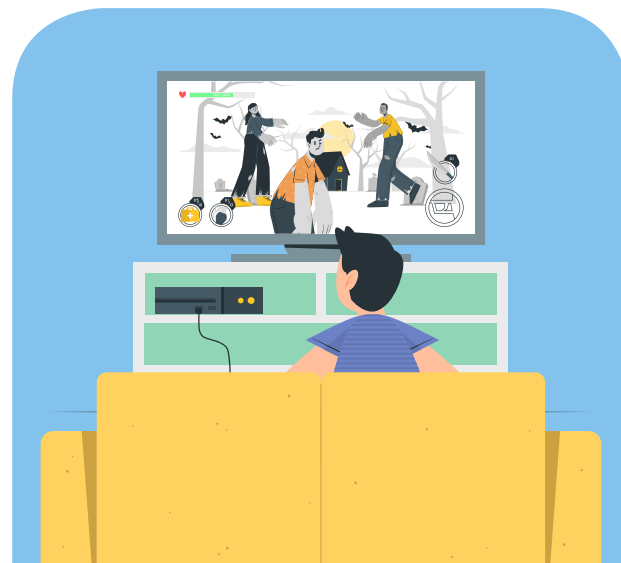
Pretpostavljamo da već znate šta je prvo što ćemo reći: **razgovarajte sa svojim djetetom.**

Znamo da se ponavljamo, ali u pitanju je korak koji ne smijete preskočiti.

Ovo su neke od tema koje morate zajedno da predete:

- Sa kojim prijateljima / članovima porodice im je dozvoljeno da igraju,
- Zašto treba da izbjegavaju igranje sa ne-

- poznatim ljudima,
- Zašto je bitno da ne dijele lične podatke onlajn i šta su sve lični podaci,
- Kako da izbrišu ili blokiraju nekog sa svoje kontakt liste,
- U redu je da razgovaraju sa vama ako se nešto loše desi tokom igre,
- Treba da vam kažu ako im se javi neko nepoznat ili ako osjete bilo kakvu vrstu onlajn nasilja od strane drugih igrača,
- Razlozi zbog kojih ne treba da trče da upoznaju uživo nekog koga znaju iz onlajn svijeta (osim, recimo, u situaciji kada je utvrđeno da je u pitanju vršnjak iz škole).

7.2. Pomognite djetetu da izabere igre sa bezbjednim okruženjem ili da koristi roditeljski nadzor

Odlično mjesto za dobijanje informacija o igrama (ali i serijama, knjigama, filmovima i aplikacijama) jeste Common Sense Media. Ovaj sajt ima detaljne recenzije igara za roditelje koji obraćaju pažnju, recimo, na školske predmete i vještine koje određena igra unapređuje.

Recenzije takođe ocjenjuju karakteristike kao što su obrazovni sadržaj, nasilje i jezik. Ako tražite multiplejer igru za mlađe dijete, pokušajte da izaberete neku sa ograničenom komunikacijom ili bez komunikacije

između igrača. *Pokémon Sun*, *Pokémon Moon*, *Just Dance 2020* i *Star Wars Battlefront II* su primjeri sa nešto bezbjednijim okruženjem.

7.3. Onemogućavanje opcije chat i ograničavanje sadržaja

Imajte na umu da iako neke od multiplejer onlajn igara ne nude glasovno časkanje uživo, igrači i dalje mogu da koriste ugrađeni sistem *chata* na konzoli za igru. (*Star Wars Battlefront II* i *Terraria* su najbolji primjeri za ovo.) E sad, ono što vi možete da uradiš jeste da onemogućite glasovno časkanje i upravljate komunikacijom u roditeljskim kontrolama na konzoli za igru ili uređaju. Takođe možete ograničiti sadržaj i upravljati vremenom koje će dijete provesti ispred ekrana, kao i postaviti ograničenja potrošnje (unutar igre) koristeći roditeljske ili porodične kontrole.

Mnoge multiplejer onlajn igre nude i roditeljski nadzor. Na primjer, popularne igre kao što su *Roblox* i *Fortnite* pružaju mogućnost da se ograniči razmjena instant poruka i *chat*. *Roblox* takođe omogućava roditeljima da biraju vrste igara koje njihova djeca mogu da igraju. *Minecraft* omogućava djeci da dodaju, blokiraju, isključuju zvuk i prijavljuju druge igrače, pa se pobrinite da vaše dijete nauči zašto i kako da koristi ove funkcije kada počne da igra ovaj tip igara.

7.4. Opcije privatnog pristupa

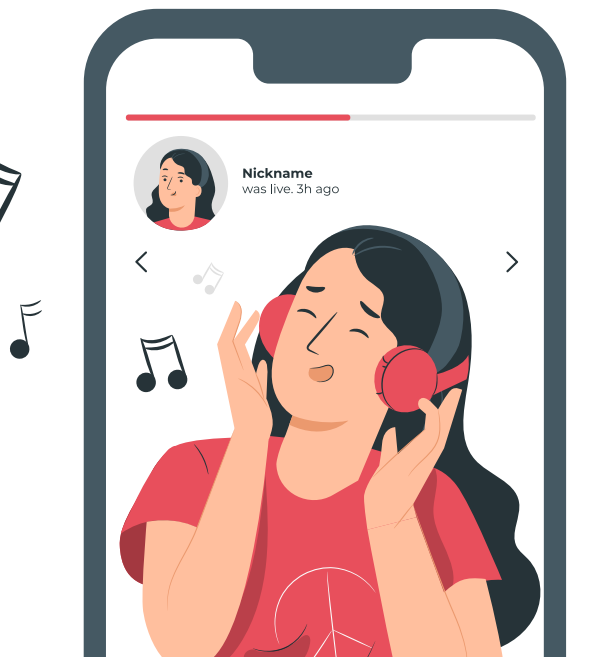
Još jedna dobra opcija jeste da dozvolite djetetu da se igra u privatnom okruženju (na privatnoj mreži) sa svojim prijateljima tako što ćete mu pomoći da odabere neku od igara koja je ili predviđena za manje grupe ili ima privatni pristup. *Minecraft*, recimo, nudi opciju kupovine *Minecraft Realmsa*, što omogućava djeci da se igraju sa prijateljima u svom privatnom svijetu

na mreži (dakle, bez stranaca i nepozvanih ljudi). *Terraria* omogućava djeci da se povežu sa najviše sedam drugih igrača (i nema mogućnosti komunikacije). Mnoge onlajn igre omogućavaju igračima da postavljaju sopstveno privatno okruženje (odnosno, mrežu), koje mogu da pošalju svojim prijateljima.

7.5. Sve što treba da znate o Twitchu

Twitch je usluga striminga (digitalnog emitovanja) uživo predviđena za one od trinaest i više godina. Kada je pokrenut 2011. godine, bio je fokusiran skoro u potpunosti na gejmere, ali se to vremenom promijenilo, pa sad na njemu svakog dana možete pronaći strimere kako igraju video-igre, stvaraju umjetnost, kuvaju, vode emisije i još mnogo toga.

Naravno, nisu svi koji su na *Twitchu* tu zbog strimovanja. Većina korisnika dolazi da gleda druge kako strimuju. Ovi korisnici komuniciraju i jedni sa drugima i sa omiljenim strimerima i to mogu da rade preko računara, telefona, pa čak i nekih konzola za igre. Ono što je takođe bitno naglasiti jeste da je *Twitch* besplatan za korištenje i da ga možete gledati bez obzira na to da li imate registrovan *Twitch* nalog ili ne.

7.5.1. Zašto je Twitch toliko popularan?

Najprije, zbog gejming zajednice

Strimovanje igranja video-igara nudi opciju onlajn komentaranja uživo kako sa drugarima tako i sa drugim ljudima koji vole da igraju isti tip video-igara, pa se stvara i osjećaj pripadnosti među igračima i nauči se ponešto o tome kako igrati bolje ili, možda, kako preći određeni nivo video-igre na kome ste malo zapeli.

U pitanju je jako dobar način da se zaradi novac

Iako većina strimera emituje iz hobija, neki su od toga napravili uspješne karijere. Pošto je Amazon kupio Twitch 2014. godine, on je integrisan sa Amazon Prime-om i omogućava strimerima da zarade novac nudeći *in-stream* veze preko kojih gledaoci mogu da kupe igre koje se igraju. Pored toga, tu su i oglasi, pretplate i donacije.

Najzad, zbog recenzija popularnih igara

Neke od najpopularnijih igara koje se emituju na Twitchu su *League of Legends*, *Fortnite* i *Minecraft*. Neki strimeri mogu dobiti rani pristup novoj igri i stoga se gledaoci mogu okupiti na Twitch da bi pogledali.

7.5.2. Kako zaštititi dijete na Twitchu?

Ako ste prijavljeni (a za to morate biti registrovani na Twitchu sa svojim nalogom), možete postaviti filtere za chat da biste blokirali diskriminaciju, seksualno eksplici-

tan jezik, bilo koji vid neprijateljstva i/ili vulgarnost. Takođe imate mogućnost prijaviti i blokirati (konkretne) korisnike ako rade nešto što nije u skladu sa pravilima kojih se pridržava Twitch zajednica. Detaljne instrukcije možete naći na stranici [safety.twitch.tv](https://www.twitch.tv/safety) u vodiču posvećenom roditeljima i vaspitačima.

Međutim, Twitch ne nudi nikakvu vrstu roditeljskog nadzora ili bloka za određene strimove. Stoga ćete dijete najbolje zaštititi ako obratite pažnju na (upozoravamo vas, neke od ovih smo već pominjali, ali ih je neophodno naglasiti): slobodu na kojoj morate raditi kod vaše djece da bez nedoumica mogu razgovarati i o načinu korištenja interneta i o situacijama koje bi mogle biti neprikladne, ograničenje korištenja platforme na vidljive djelove doma (većina djece koja se nađe na meti neprijatnosti onlajn emituje ili prati *livestream* iz spavaće sobe ili dok su sami kod kuće) i čest i temeljan nadzor djetetovog korištenja interneta (bitno je pratiti pridržavaju

li se pravila koja ste prethodno postavili i prošli sa njima, jer je sasvim prirodno da se poslije nekog vremena opuste).

7.6. Za kraj, probajte i vi da se uključite

Tražite svom djetetu da vam priča o igricama koje voli i razlozima zbog kojih ih voli, a onda izaberite neku da igrate sa njim (pitajte ga da vas nauči – to će sigurno obožavati) ili ga, ukoliko vam baš ne ide igranje, gledajte kako igra. Razgovarajte često sa djetetom o ljudima sa kojima igra video-igre, ispitajte koji su drugari u pitanju i ukoliko vodi razgovore sa nepoznatim ljudima, neka vam ih prepriča.

Osim toga, još jednom ćemo naglasiti da računar ili bilo koji drugi uređaj na kojem vaše dijete igra igrice ne treba smjestiti u odvojenu sobu sa zatvorenim vratima (bez obzira na to što vam može nekad smetati ton – uostalom, tu su uvijek slušalice), nego u dnevnu sobu ili neku drugu prometnu prostoriju, gdje u svakom trenutku neko od ukućana može ispratiti situaciju.

I najzad, provjerite svaku igricu koju vaše dijete želi da igra prije nego mu to dozvolite, upoznajte se sa tipom igrice, koliko je popularna, je li nešto što igraju svi njegovi vršnjaci (ovdje se spremite da malo progledate kroz prste – naročito ako su u pitanju zombiji ili nešto drugo što vam možda i neće biti po meraku), je li nešto što nije bezbjedno i ima li mogućnost roditeljske kontrole.

8. Kako prepoznati onlajn nasilje i šta uraditi ako se ispostavi da je vaše dijete žrtva nasilja?

Kako biste bili sigurni u vezi sa tim koji pristup djetetu je najbolji kada je riječ o ovoj temi, potražili smo savjet stručnog lica – Mine Gazivode, specijaliste medicinske psihologije, zaposlene u Kliničkom centru Crne Gore. Koje smjernice smo dobili od nekoga ko je ekspert u ovoj oblasti, dijelimo sa vama u nastavku.

Hajde da za početak razjasnimo šta sve spada pod onlajn nasilje. Riječ je o pojmu kojim se objašnjava namjerno nanošenje štete drugome upotrebom onlajn tehnologije i komunikacija. **Vršnjačko nasilje u tom smislu uključuje brojna ponašanja sa namjerom povređivanja druge osobe: podsticanje mržnje, napade na privatnost, uznemiravanje, izopštavanje, uhođenje, vrijeđanje.**

Nasilje ne mora uvijek biti direktno, već se nekad može dešavati i preko posrednika, koji čak i ne mora biti svjestan da doprinosi nasilju. **Posrednik u nasilju postaje ona osoba koja svjesno ili nesvjesno odaje lične podatke ili druge informacije značajne za žrtvu koje mogu biti zloupotrebjene.**

8.1. Zbog čega se ponekad teže uviđaju posljedice koje onlajn nasilje može ostaviti?

Za razliku od posljedica fizičkog nasilja, kojih smo svi svjesni, kod onlajn nasilja je situacija nešto drugačija. **Bez fizičkog kontakta mladi ljudi teže uviđaju i razumiju posljedice svojih riječi i postupaka koje se mogu javiti kod druge osobe. Nasilje na internetu često podrazumijeva da je**

identitet nasilnika skriven ili zamaskiran, zbog čega dijete ima utisak manjeg stepena odgovornosti za svoje ponašanje i vjeruje u manji stepen načinjene štete.

Razloga za to su dva. Sa jedne strane ovo se pravda time da **stvarna reakcija žrtve nekada izostaje u trenutku dok se nasilje dešava**, pa nasilnik nema direktnu i automatsku potvrdu o posljedicama, niti ima uvid u stepen patnje koja se nanosi drugome. Sa druge strane, **nasilnik vjeruje da mu anonimnost obezbjeđuje potpunu sigurnost**, a socijalne norme koje važe u stvarnom svijetu gube na značaju tamo gdje se ljudi zapravo ne srijeću i ne vide tokom komunikacije.

Vjerovatno već i sami pretpostavljate šta je najgore od svega. **Najstresnija činjenica je što se od nasilja na internetu ne može „pobjeći“ u sigurnost svog doma.** Ono nije ni vremenski ni prostorno ograničeno. Ono se može desiti i u okruženju koje se ranije doživljavalo bezbjednim i u kojem se upravo tražila i nalazila utjeha.

8.2. Kako zaštititi djecu od onlajn nasilja?

Ono što je Mina naglasila jeste da je uvođenje nadzora i kontrole u početku skroz u redu, pa čak i poželjno. **Računar je poželjno postaviti u dnevni boravak, a njegovu upotrebu ograničiti na određeno doba dana i trajanje ne duže od dva sata. Pristup internetu je u redu nadgledati dok god se ne pokaže da su djeca spremna suočiti se s opasnostima koje prijete u tom okruženju, najprije tako što će znati da ih prepoznaju, a potom i kako na njih adekvatno da reaguju i zaštite sebe.**

Pored ovoga, ona dalje ističe nešto možda još bitnije. **Dijete koje u roditelju prepoznava osobu od povjerenja, uz koju će se osjećati bezbjedno i sigurno i sa kojom će moći da podijeli svoja neprijatna, povređujuća i bolna iskustva onda kada se ona dese, ima mnogo manji rizik od trajnih posljedica po funkcionisanje i ukupno psihološko zdravlje.**

8.3. Koje promjene u ponašanju djeteta su znak da je vrijeme za uzbunu?

Kada je vrijeme za „uključivanje alarma“, objašnjava Mina. **Ukoliko prepoznamo bilo kakve promjene u ponašanju, poput povlačenja, osamljivanja ili pak ljutnje i agresije, intenziviranog provođenja vremena na društvenim mrežama ili naglog deaktiviranja naloga na društvenim mrežama, promjena u ritmu spavanja, hranjenja, gubitka interesovanja za aktivnosti koje je ranije sprovodilo, sve to mogu biti znaci da je dijete iskusilo neku neprijatnost, koja može biti različitog stepena.**

Naravno, tu je i savjet zlata vrijedan, koji glasi: **U ovakvim situacijama uvijek je preporučljivo konsultovati i stručna lica (psihologe, psihoterapeute), koja će pružiti**

ciljanu podršku i pomoć u prevazilaženju situacije koja je stresna ne samo za dijete već i za čitavu porodicu.

Zato, ne oklijevajte da potražite stručnu pomoć ukoliko se za tim ukaže potreba, jer ćete na taj način najviše pomoći djetetu, sebi i čitavoj porodici. Pored toga, razgovarajte sa djetetom, saslušajte ga i shvatite ozbiljno čak i onda kada vam djeluje da stvari koje ga pogađaju i nisu toliko ozbiljne. Naučite dijete kako da izađe iz konverzacije koja mu ne odgovara – zatvaranjem kanala i prijavom ili blokiranjem osobe koja se krije iza određenog profila.

Sjetite se da se nasilje na internetu može desiti svima, a na vama je da kontinuirano učite djecu o sigurnosti na internetu i usmjeravate ih i na ovom, baš kao i na svakom drugom životnom polju.

9. Šta je šerenting i zašto se smatra jednim od najvećih izazova digitalnog roditeljstva?

Sada ćemo pomjeriti fokus s djece na roditelje i pisati o nečemu što roditelji rade, a baš i nije najsajnije za djecu.

Termin šerenting (engl. *sharenting*) je relativno nov i skovan je od engleskih riječi *share* (dijeliti) i *parenting* (roditeljstvo). Ovim terminom označava se težnja roditelja i/ili staratelja da dijele lične informacije (fotografije, video-zapise) o sopstvenoj djeci putem interneta – prvenstveno na društvenim mrežama, a onda i blogovima, veb-sajtovima, platformama za dijeljenje video-sadržaja (kao što je *YouTube*), narušavajući tako djetetovu privatnost.

9.1. Zašto je ovo sve veći problem?

Dijeljenje na društvenim mrežama je praksa dokumentovanja života onlajn koja nam je svima dobro poznata. Kada su u pitanju djeca, to su izleti u zoološki vrt, prvi koraci, odlazak na plažu, ringišpil, možda neki trenutak sa školske priredbe. Ne zvuči tako strašno, zar ne?

Sigurno razmišljate u fazonu – pa svi to radimo. I u pravu ste.

Međutim, i sami znate da se naš onlajn život često razlikuje od života koji zapravo vodimo. To je tako iz više razloga, ali najprije zato što imamo naviku da kačimo samo najljepše trenutke, zar ne? Ako razmislite, nije da ni to nema smisla. Zašto bismo podijelili fotografiju kojom nismo zadovoljni, s podočnjacima do poda ili kosom koja nije svježije isfenirana?

Ipak, činjenica je da, bez obzira na to što znamo da svi radimo isto, to vremenom počne stvarati pritisak. Pritisak prije svega za osobu koja pokušava da održi onlajn prikaz savršenog života, ali i za dijete koje tek treba da prigri sve svoje vrline i mane u trenutku dok se na društvenim mrežama serviraju samo fotografije osvojenih nagrada i đaćkih knjižica punih petica, a sve se druge strane njegove ličnosti skroz guraju po strani. Ovo bi mogli izdvojiti kao jednu od loših strana pretjeranog šerentinga.

Sljedeća nije ništa manje bitna. Čak naprotiv. Ne znamo kakvo je vaše prvo iskustvo sa internetom, ali ćete se sigurno složiti da je jako bitno, ko god bio u pitanju, ostaviti nekome da sam odluči želi li da ima život onlajn i, ukoliko želi, kakvu osobu i kada bi volio da stvori. Većina nas je tokom odrastanja imala to pravo. Danas je stvar malo drugačija, a šerenting je, nažalost, jedan od razloga. Djeca gube pravo da sama izgrade svoju onlajn ličnost. Umjesto da sami izaberu koje djelove života i prošlosti žele da podijele sa drugima, većina ovoga je za njih već prikazana. Objasnićemo vam ovo kroz primjer dječaka po imenu Dejvid Devor Džunior.

Sa dvadesetak godina Dejvid na internetu radi manje-više sve što i njegovi vršnjaci.

ci. Tvituje, kači fotografije na *Instagramu*, šeruje omiljene klipove sa *Tiktoka*. Ali tu je jedna stvar koja ga razlikuje od vršnjaka, a to je da na platformi *YouTube* postoji klip od prije trinaest godina koji nosi naziv David After Dentist i ima preko 140 miliona pregleda. Iako će većina znati o čemu se radi, evo i objašnjenja. Mali Dejvid je 2009. godine postao zvijezda ne samo na Floridi nego širom svijeta kada je njegov otac okačio video-zapis nakon posjete zubaru, i Dejvida ošamućenog i u delirijumu. Sad, mnogi znaju da je Dejvid nakon ovoga gostovao u gomili emisija, kao i da cilj njegovog oca nije bio da ga napravi poznatim, već samo da podijeli njemu lično urnebesno video-zapis. Ipak, ono što nikome nije palo na pamet jeste da će se taj isti Dejvid možda za dvadeset ili trideset godina naći u poziciji da vodi firmu i da će ga zaposleni umjesto nadređenog gledati kao ošamućenog dječaka sa zadnjeg sjedišta. Da jeste, Dejvidov otac možda i ne bi okačio taj klip, što, ukoliko imate nešto slično u svom arsenalu, toplo preporučujem da izbjegnute i vi.

Na kraju, uz naglasak da ne želimo da vas plašimo, evo ovdje i istraživanja koje je na temu šerentinga prije nekoliko godina sproveo *The New Yorker*. Sudeći po njima, do 2030. čak dvije trećine krađe identiteta biće baš posljedica šerentinga. Naravno, ovo ne znači da treba svi da se zavučemo u rupu i pogasimo društvene mreže. Ali valjalo bi da malo obratimo pažnju na to šta šerujemo onlajn, naročito kada se to tiče i malaca o čijoj bezbjednosti vodimo računa.

9.2. Kako da odgovornije šerentujete?

Kao i kod svega što se tiče onlajn života, ključno je postavljanje granica. Kada su u pitanju starija djeca, preporučujemo da ih uključite u razgovor i pitate za mišljenje o onome što planirate da objavite. Evo par ideja.

Uvijek im pokažite sliku. Ako im se ne sviđa, nemojte je postavljati. (Ovo je jako bitno!)

Ne pretjerujte. Društvene mreže su zarazne. To je činjenica. Zato je jako bitno da postavite sebi granice u dijelu koliko je vremena onlajn u redu i da isto uradite i za djecu. Isto važi i kada je u pitanju količina fotografija/informacija iz privatnog života koje kačite.

Pazite sa kim ste onlajn prijatelj i koga pratite na društvenim mrežama. Kada je u pitanju profil na kome šerujete slike i klipove djece, preporučljivo je da i vi imate zatvoren profil, kome nemaju svi pristup. Suvišno je reći: na ovaj način najbolje dajete do znanja i djeci da treba da paze i da ne smiju prihvatati bilo koga za prijatelja.

Za kraj, prije nego bilo šta objavite, postavite sebi sljedeće pitanje: **da li je to nešto za šta želite da bude dio digitalnog otiska vašeg djeteta?** Ovo je naročito bitno zbog onih nešto mladih, sa kojima ne možete da se konsultujete. Vi ste ti koji moraju da paze na njih. Stoga, ako postoji bar jedna osoba koja ne bi trebala da to vidi, sad ili u budućnosti, preskočite šerovanje i zadržite fotografiju za sebe.

10. Šta kažu istraživanja: da li je internet nužno loš po vaše dijete?

Sigurni smo da za svoje dijete želite samo najbolje, te zbog toga nastojite da ga zaštitite od svih potencijalnih nevolja i negativnih uticaja, u koje spadaju i one koje može prozrokovati boravak u onlajn svijetu. Ipak, mislimo da imamo ohrabrujuće vijesti za sve roditelje.

U rezultatima istraživanja koje smo sproveli ističe se zaključak kako **54% roditelja djece starosti do trinaest godina kažu da je tehnologija na pozitivan način pomogla njihovoj djeci da se povežu sa svojim vršnjacima**. Uz to, roditelji djece uzrasta od jedanaest do trinaest godina naglašavaju kako je ovo najveći od svih benefita koje nam je tehnologija donijela.

10.1. Šta je sa školskim aktivnostima?

Baš kao što i mi vrijeme na internetu možemo provesti lutajući, ali i učeći novi jezik ili tražeći instrukcije za neki „uradi sam“ projekat kojim ćemo oplemeniti životni prostor, tako i djeca uviđaju prednosti interneta u pronalaznju vrijednih resursa koji će im pomoći u sticanju novih znanja.

Da budemo precizni, **podatak iz našeg istraživanja govori da čak 87% roditelja djece uzrasta do trinaest godina smatra da je pristup internetu pomogao da poboljšaju uspjeh u školi**, naglašavajući da je najveće poboljšanje primijećeno u čitanju, matematici i jezicima.

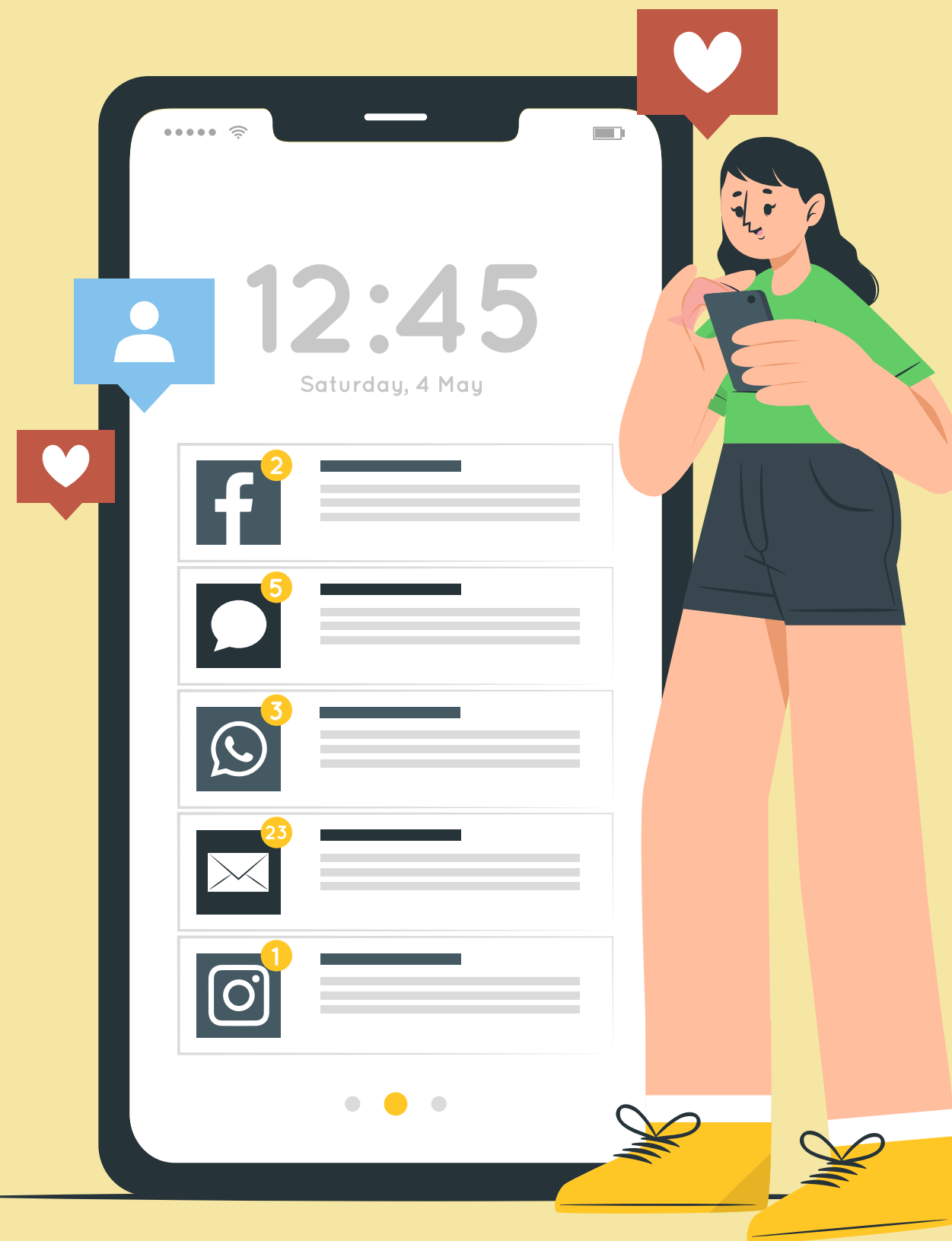
10.2. Koji sajtovi mogu pomoći vašem djetetu u učenju?

Za početak, tu je portal STEMedukacija, gdje se mogu pronaći informacije o školama programiranja za osnovce i srednjoškolce, takmičenjima iz oblasti robotike, godišnjoj Olimpijadi znanja i mnoge druge aktivnosti, ali i resursi koji imaju cilj da mladima pruže priliku za edukaciju i usavršavanje u oblastima nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike.

Ako vaše dijete voli da uči na interesantan način, upravo ovdje će pronaći tekst o sajtovima, a ovdje i o aplikacijama koje mu mogu pomoći u učenju, bilo da je u pitanju matematika, programiranje, hemija ili učenje engleskog odnosno nekog drugog stranog jezika.

Kad usavrši engleski, predlažemo da ga uputite i na riznicu znanja zvanu National Geographic Kids. Do tada, more korisnih informacija na našem jeziku, pored časopisa, može pronaći i na samom National Geographic veb-sajtu. Još jedan onlajn kutak za koji smo sigurni da će oduševiti vaše dijete, naročito ako voli 3D animacije, jeste Toontastic 3D, koji, osim što je dostupan za Android i iOS uređaje, besplatan je za preuzimanje i ne morate brinuti o reklamama i kupovini tokom korištenja servisa, koji često umiju da pokvare ugođaj. Toga ovdje nema.

Za kraj, recite nam kako vam sada zvuči kada se u istoj rečenici nađu vaše dijete i internet. Mnogo bolje, zar ne?

Sada kada smo došli do kraja...

Podsjetimo se i nekih osnovnih pravila internet bontona.

Budimo pristojni! Lijepo ponašanje je važno kako u stvarnom životu tako i na internetu i vrlo je bitno da uvijek imamo na umu da su s druge strane kompjutera stvarni ljudi, prema kojima treba da se ophodimo onako kako želimo da se oni ophode prema nama. To podrazumijeva i da izbjegnemo vikanje (Caps Lock), JER NE ŽELIMO DIZANJE TENZIJA, ali i kritične emotikone (kao što je namig, koji se može shvatiti ironičnim).

Ne objavljujmo tuđe slike bez dopuštenja. Bilo da su u pitanju kum, drug, sestra ili drugarica, ako planiramo da objavimo nečiju fotografiju na internetu, treba o tome da obavijestimo tu osobu i da od nje tražimo dozvolu, jer u suprotnom narušavamo njeno pravo na privatnost, a pritom utičemo i na njen digitalni otisak.

Preskočimo učestvovanje u onlajn prepirkama. Ako nam se ne sviđa nečije mišljenje na određenu temu, to nije razlog da riječima napadamo i zlostavljamo tu osobu. Poštujemo tuđe mišljenje. Svoje neslaganje i dalje možemo iskazati, samo na pristojan način i sa uvažavanjem. Preporučljivo je i da izbjegnemo objavljivanje (i komunikaciju) na mrežama kada smo ljuti.

Poštujemo autorska prava. Bilo da je u pitanju odlomak iz knjige ili nešto što smo vidjeli na nečijem statusu ili u nekom tvitu, ako odlučimo da to podijelimo na svom profilu – bitno je da uvijek navedemo od koga smo to preuzeli i da nikada ne predstavljamo to kao svoje.

Poštujemo pravila. Razne internet stranice, portali, chat servisi, forumi i društvene mreže imaju određena pravila komunikacije koja moramo poštovati ako želimo njima da se služimo. Zato uvijek treba pažljivo pročitati uslove korištenja prije nego potvrdimo da kliknemo kako na njih pristajemo.

Uvijek sve dobro. Istražimo i provjerimo. Internet je pun informacija na različite teme, ali mnoge su u stvari netačne. Zato, uvijek treba da dobro istražimo da li je naš izvor pouzdan i budemo sigurni da su informacije koje imamo (i dijelimo dalje) 100% tačne.

Internet bonton je spoj zdravog razuma, uobičajene ljubaznosti i zahtijeva računarske tehnologije i kulture koje su formulisali korisnici interneta. Bonton iz svakodnevnog života adaptiran je i primijenjen tako što su uzete u obzir specifičnosti internetske tehnologije.

Iako su mnoge od ovih smjernica evoluirale u formalna pravila ponašanja na internetu, internet bonton je, u širem smislu, još uvijek zasnovan na neformalnom sistemu časti. Svi znamo da kultura ponašanja nije nešto sa čime se radamo, već nešto što stičemo vaspitanjem, stoga predlažemo da pređete ova pravila lijepog ponašanja na internetu sa vašim mališanima.

Kako smo došli na ideju da napravimo ovaj priručnik?

Većina djece svakodnevno provodi vrijeme na internetu. U skladu s tim, često se zapitamo koriste li internet na siguran način, jesu li dovoljno bezbjedni i kako i sa kim komuniciraju putem interneta.

Svjesni da su i roditeljima potrebne smjernice kako bi mogli bolje podučiti svoju djecu kako da se ponašaju na internetu, odlučili smo pomoći onoliko koliko je to u našoj moći. Djeca nekad možda znaju više od vas o tehnologiji, ali vi ste ti koji znate više o životu. I u ovome području oni vas trebaju – da ih naučite kako bezbjedno koračati digitalnim svijetom i kako komunicirati sa svima na koje će naići.

Nadamo se da će vam ovaj priručnik u tome pomoći. Za više informacija o svim prednostima i mogućnostima za učenje koje svijet novih tehnologija pruža, pozivamo vas da pratite edukativni portal www.stemedukacija.me. Trudimo se da za vas uvijek imamo nešto novo.

Vaš

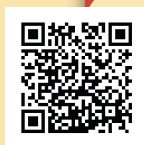
Autorke: Sanja Mračević,
Milica Matović, Biljana Martinić
Urednica: Biljana Martinić
Dizajneri: Aleksandra Radojčić,
Goran Jokanović

STEM Edukacija

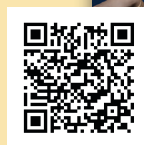
Powered by:

Prethodna izdanja:

DoMen škola
programiranja:
Kreiraj svoju prvu igru

Lažne vijesti
sve što te oduvjek
zanimalo o ovom fenomenu